

AHLÂK EĞİTİMİNDE EĞİTİCİNİN TUTUM VE DAVRANIŞLARI

Cavit BİNBAŞIOĞLU

*Gazi Eğt. Fak. Eğt. Bilimleri
Böl. Em. Öğrt. Görevlisi*

Çocuğa ahlakî bir davranışı kazandırırken eğiticinin göz önünde bulunduracağı ilke ve yöntemler, ahlakî davranışın kazandırılması için yeterli olamaz. Buna, eğiten kişinin bu sırada takınacağı tutum ve davranışlar da katkıda bulunur. Bu etki, eğitici hiçbir şey söylemediği veya yapmadığı zaman bile vardır.

Ahlak eğitimi sırasında eğiticinin takınacağı tutum ve davranışları başlıca üç noktada toplayabiliriz:

1. Çocuğu, sevgi ve güven ortamı içinde bulundurmak,
2. Ahlakî davranışın sebeplerini açıklayan etki ve telkinlerde bulunmak,
3. Ahlakî davranışı, **doğrudan doğruya değil, dolaylı olarak** telkin etmek ve çocuktan daima iyi davranışlar beklediğimizi çocuğa ima etmek.

Şimdi, bunları kısaca açıklayalım:

1. Çocuğu, bir "sevgi ve güven" ortamı içinde bulundurmak:

Çocuğu, yalnız bilgilerimizle değil, davranışlarımızla da eğittiğimize birkaç defa işaret etmiştik. Yapılan araştırmalara göre, kişi, sevdiği kimsenin, yahut kendisini seven bir kimsenin sevgi ve güvenini kaybetmemek için, onun hoşuna gidecek bir davranışta bulunuyor. Bunun devam etmesi halinde, kişi, zamanla kişiliğini, o kimsenin arzu ettiği bir yönde geliştiriyor. Kuşkusuz, bunun zıddı bir durumda da çocuk, istenmeyen hareketleri yapmaya devam ediyor. Eğitim sırasında çocuğun sevgi ve güvene olan bu ihtiyacına **duygusal güven** adı verilmektedir. Buna göre, çocuk doğru olmayan hareketlerinden dolayı azarlandığı, yahut cezalandırıldığı zamanda da bunu yapan kimsenin kendisine karşı olan sevgi ve sevecenliğini kaybetmediğinden emin olmak istiyor. Bunun için, eğitici, çocuğun bu **duygusal güvenini** kazanmaya önem vermek zorundadır. Aksi halde çocuğu eğitmek mümkün değildir.

Eğitim sırasında çocuğa gösterilecek **sevgi ve güven**, eğitilen kişinin rahat olmasını, muhakemesini çalıştırmasına imkân verecek bir ortamda bulunmasını ve böylece yapıcı ve yaratıcı nitelikte bir iş ve fikir üretmesini sağlayacaktır. Çocuk, bu durumda iken verilmek isteneni daha iyi algılar ve onun gereklerini daha iyi yerine getirir. Bu, eğitimin olabilmesi, yahut ahlak kurallarının öğrenilebilmesi için gereklidir. Bu amaçla, eğiten kişi, eğitilen kişinin sevgi ve güvenine en azından lâıyk olmak için, yahut onu hiç kaybetmemek için, belli bir hareket yahut davranışı kazanmaya çaba gösterir.

Çocuğa yapılan baskı, dayak, korkutma gibi cezalandırıcı önlemler, **sevgi ve güven** gibi olumlu bir durum ortaya koymazlar. Bunlar, sorunun çözümüne yardım edecek yerde, eğitilen kişi de kin ve nefret gibi olumsuz duyguların filizlenmesine yol açarlar. Bunlar ise, eğitimde özellikle ahlak eğitiminde hiç istenmeyen bir şeydir. Cezalandırma ile kişinin doğru davranışa yönelmesi, ancak muhakemenin geliştiği ileri yaşlarda mümkün olabilir ki, bunun da etkisi şüphelidir. Çocukta böyle bir yargılama gücü henüz olmadığından, ona verilecek cezalar çocuk üzerinde hiçbir etki yapmaz. Çocuğa ceza vermek gerektiği zamanda da bunu herkes yapmamalıdır. Başta da belittiğimiz gibi, bunu, çocuğa karşı sevgi ile dolu bir kimse yapmalıdır. Tabii, olumsuz etkilerini dikkate alarak. Bunu da çok ustaca yapmalıdır. Çocuğa zarar verici hiçbir özelliği olmamalıdır. Çocuk, başkalarının, kendisi hakkında iyi duygular beslediğinden emin oldukça, yani çocuk eğitici ile duygusal güven içinde buldukça, cezai önlemlerin olumsuz fazla bir etkisi olmaz. Bu da çocuğun muhakeme kudretiyle sınırlı bir işittir. Çocuk, kendi mantığı ile cezayı hak ettiğinin farkına varmalıdır.

Bununla birlikte, şunu da hatırdan çıkarmamalıdır. Her türlü ceza çocuk üzerinde olumsuz etki yapar. Çocuk, bu durumda, ceza veren kimse ile birlikte bulunduğu zamanlarda, onun istediği gibi hareket eder; fakat, o gittikten, yani baskı ortadan kalktıktan sonra, kendini öz-

gür hisseder ve -duygusal başka etkenler de buna eklenerek- istenen hareketin tamamen zıddı olan hareketi yapmakta bir sakınca görmez. Bu ise, çocukta kişiliğin gelişmesini, onun ahlâkî gelişiminin bir yönü olan karakterin gelişmesini engeller. Duruma göre, şöyle ya da böyle olan bir kişilik geliştirir. Bu tür kişilikler, genellikle, toplum tarafından kabul görmez. Toplum özü ve sözü bir olan, yani sözleriyle davranışları tutarlı olan kişi ister, fakat bu durum, ancak, çocuk zihni geliştikten yani, çocuk, 15-16 yaşlarına vardıldıktan sonra gerçekleşebilir. Bununla birlikte, çocuğun küçük yaşlarda aldığı etkiler, daha sonraları, bu sonucun alınmasında önemli rol oynayabilirler. Çocuk, küçük yaşlarda bu durumu sezdiği zaman, zaman içinde, bu tür davranışlara şartlanır. Böyleleri, başkaları özellikle kuvvetliler yanında kuzu, zayıflar yanında arslan kesilir. Bunlar, nabza göre şerbet vermekten de hoşlanırlar.

Ahlâkî davranışların bir alışkanlık haline gelmesinde **sevgi ve güvenin** rolünü açıkladık. Kimi zaman, böyle bir tutum, ters etki de yapabilir. Bunu da akıldan çıkarmamak gerek. Yani, çocuk, kendisine olan güvenimizi kötüye kullanabilir. Bu durumda -kısa bir süre için- geriye dönüş yapabiliriz. Tâ ki, çocuk, normal hareket edecek bir duruma gelinceye kadar. **Bulunulan yerden başlamak** eğitimde bir başka ilkedir. Şunu hiçbir zaman unutmamalıdır ki, **doğru** dediğimiz ahlâkî davranış, ancak güven ortamı içinde gerçekleşir. **Hırsızlık** yaptığı ileri sürülen bazı çocuklara böyle bir tutumla yaklaşıldığı zaman öğretmenin güvenini kaybetmemek için, bu huyundan kısa zamanda vazgeçtikleri görülmüştür.

2. Ahlâkî davranışın sebeplerini açıklayan etki ve telkinlerden, çocuğun mantığına hitap etmek:

Küçük çocuk, başlangıçta, bir hareketi büyükleri taklit ederek ve onların etki ve telkinleriyle yapar. Onun nedenlerini bilmez. Kimi zaman da bir hareketi, kendi canı istediği için yapar. Bunlar, genellikle, ahlâk kurallarına uyar. Bunun böyle olması, çocuğun ahlâk kuralları bildiği anlamına gelmez. Ahlâk kurallarını öğrenmek amacıyla, çocuğun bir konu üzerinde ayrıca durması gerekir. Bu da zihnin yeter derecede gelişmiş olmasını gerektirir. Bununla birlikte, bu konuda küçük yaşlardan itibaren -küçük ölçüde de olsa, bazı alıştırmalar yapılabilir. Örneğin, 3-4 yaşlarından itibaren çocuğa, bir davranışın **niçin doğru** ya da **niçin yanlış** olduğu açıklanabilir. Çocuk da bunu, bilgi ve zekâsı ölçüsünde anlar. Bu sırada doğru davranış, çocuğa, bizzat yaptırılır: **Haydi, sen**

de arkadaşından kalemını rica ederek iste! gibi. Küçük çocuklarda uygulamaya daha çok yer vermek gerekir. Çocuk, henüz nesnel düşünceye ulaşmadan önce yapılacak uygulamalarda da ahlâkî davranışı öğrenebilir. Fakat, bu tarz taklidî bir öğrenmedir. Zaman zaman bu yola da başvurulur.

Çocuğa yapılacak etki ve telkinlerin de soyut bir nitelik taşıması gerekir. Örneğin çocuğa, **iyi bir yurttaş gibi hareket et!** dediğimiz zaman, çocuk, bununla ne demek istediğimizi kavrayamaz. Çünkü, **iyi yurttaş** ne demektir, hangi hareketleri yapar? Çocuğun bunları bilmesi- sonra da bunları çözümleyerek söz konusu olaya uygulaması mümkün değildir. Bunun yerine **seçime katıl!**, **Oyunu kullan,** **fikrini açıkca söyle!** yahut **bu durumu eleştir!** gibi bir söz etmek gerekir.

3. Ahlâkî bir davranışı doğrudan doğruya değil, dolaylı olarak telkin etmek:

Çocuğun yaşı ilerledikçe ve deneyimleri çoğaldıkça, ahlâkî tutum ve davranışların kazandırılmasında bir yöntem değişikliğine gidilir. Artık, her şey açıkça söylenmez. Bazı şeyler **kıssadan hisse çıkarma** şeklinde yaptırılır. Yani bir fıkra ya da öykü anlatılır. Çocuk, bundan kendine göre bir anlam çıkarır. Ne demek istediğimizi çocuk bu suretle anlar. Çocuğun bu düzeye erişmesi için ilkokul yıllarını geçirmesi gerekir. Bazı çocuklar bundan önce de bu düzeye erişirler. Böyle bir yöntem, özellikle ilk gençlik yıllarında bulunan kimseler için son derece elverişlidir. Çünkü, bunlar, bu yaşlarda kendi nefislerine karşı son derece hassastırlar. **Şöyle yap!, böyle yap!** gibi etki ve telkinlerden hoşlanmazlar. Bunun yerine, dolaylı anlatımlar seçildiği zaman gururları zedelenmemiş olur ve etkiyi daha kolay kabul ederler. Bu bakımdan, öykü, masal fıkra ve şiir gibi edebiyat eserleri son derece değerlidir. Bu tür eserler yardımıyla çocuk, yeni ahlâkî değerlere sahip olur. Bunun için çocuğu bol bol okumaya yöneltmek gerekir.

Ahlâkî değerlerin kazandırılmasında, bu ve benzeri tutum ve davranışlar yanında, eğiticinin yapacağı önemli bir iş daha vardır. O da ahlâkî yönden çocuğa, daima kendisinden **iyi** ve **doğru** davranışlar beklendiğini ima etmektir. Bunun şekli, söz ve mimik ve hareketlerle olabilir. Kendisinden, böyle bir davranışın beklendiğinin bilincinde olan bir kimse hareketlerini her an denetim altında tutar. Kendisine her an çeki ve düzen verir. Bu da eğitim için büyük bir güvencedir. Böyle bir kimse, **iyi** ve **doğru** olan davranışları daha kolay kabul ederler.